



Postawy wobec uchodźców. Rola rasizmu w kształtowaniu wrogości wobec nie-białego

Maciek Bieńkowski

2025-04-04

Jak cytować raport

Bieńkowski, M. (2025). *Postawy wobec uchodźców. Rola rasizmu w kształtowaniu wrogości wobec nie-białego*. Centrum Badań nad Uprzedzeniami.

O Centrum Badań nad Uprzedzeniami

Centrum Badań nad Uprzedzeniami na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego to uniwersytecka jednostka badawcza zajmująca się tematyką stereotypów, uprzedzeń, dyskryminacji, a więc podstawowych zagadnień z zakresu psychologii społecznej i politycznej. Centrum powstało w 2007 roku w symbolicznym miejscu, budynku dawnej Kwatery SS na terenie getta warszawskiego. Celem przyświecającym utworzeniu Centrum było nie tylko badanie uprzedzeń, lecz również tworzenie skutecznych metod przeciwdziałania wrogości międzygrupowej oraz monitorowanie skali uprzedzeń w Polsce.

Główne wnioski

- Badania sondażowe wskazują na wzrost wrogości wobec uchodźców na przestrzeni ostatnich czterech lat
- Zauważalny jest również wzrost powszechności przekonań o charakterze rasistowskim
- Istnieje związek między rasizmem a wrogością wobec uchodźców

Media i organizacje humanitarne zwracają uwagę na nasilającą się przemoc instytucjonalną wobec uchodźców na granicy polsko-białoruskiej. Niepokojące jest również rosnące społeczne przyzwolenie na takie działania. W tej sytuacji kluczowe staje się zrozumienie: co stoi za takimi postawami? Niniejszy raport prezentuje wyniki badań przeprowadzonych przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami (Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski) w latach 2021-2025. Główne cele Raportu to:

1. Analiza postaw Polek i Polaków wobec uchodźców na granicy z Białorusią
2. Zbadanie, w jakim stopniu rasizm wpływa na usprawiedliwianie przemocy wobec tej grupy.

Przegląd badań z ostatnich kilku lat pokazuje, że (początkowo względnie pozytywne) postawy wobec uchodźców ulegają konsekwentnemu przesunięciu w kierunku niechęci wobec przyjmowania ich w Polsce, oraz akceptacji stosowania wobec nich przemocy. O ile w latach 2015-2016 poparcie dla przyjmowania uchodźców wynosiło (w zależności od badania) od ok. 56 do ponad 70%, to już w roku 2024 było to 26% (CBOS (2018); Mołęda-Zdziech i in. (2021); Hansen & Świdorska (2024)). Jednocześnie należy zwrócić uwagę na fakt, że uchodźcy na granicy z Białorusią¹ są często przedstawiani i opisywani w kategoriach rasowych, jako Czarni i muzułmanie. Zjawisko to polega na przypisywaniu fundamentalnych, biologicznych cech, które miałyby odróżniać „ich” od „nas”. Jednym z elementów tego zjawiska jest przypisywanie przedstawicielom tych grup silniejszego popędu seksualnego i dzietności – co miałyby wynikać z uwarunkowań genetycznych / biologicznych, a nie społecznych czy ekonomicznych. Wskazuje to na potencjalną rolę, jaką uprzedzenia rasistowskie mogą odgrywać w kształtowaniu postaw wobec uchodźców.

Rola ideologii w kształtowaniu postaw wobec uchodźców

Dotychczasowe badania wskazują, że postawy wobec imigrantów i uchodźców są silnie powiązane z czynnikami ideologicznymi, takimi jak autorytaryzm prawicowy (RWA, Altemeyer (1981); Onraet i in. (2021)) czy orientacja na dominację społeczną (SDO, Sidanius & Pratto (1999); Trounson i in. (2015)), które sprzyjają postrzeganiu „obcych” jako zagrożenia. RWA oraz SDO stanowią kluczowe ramy teoretyczne dla zrozumienia roli czynników psychologicznych, kształtujących postawy wobec uchodźców. Osoby o wysokim SDO patrzą na świat przez pryzmat sztywnych hierarchii grupowych. Chcą utrzymania takiej struktury –

¹W celu usprawnienia lektury w dalszej części raportu pojęcie „uchodźcy” odnosić się będzie do tej konkretnej grupy uchodźczej – chyba, że zostanie wyraźnie zaznaczone inaczej.

nawet, jeżeli oznacza to pogłębianie nierówności kosztem grup mniej uprzywilejowanych. Kluczowe są tutaj dwa mechanizmy:

1. Tworzenie „mitów legitymizujących” – narracji, które:

–Przedstawiają niższy status niektórych grup jako „naturalny” (np. poprzez odwołania do rzekomych cech biologicznych lub kulturowych).

–Uzasadniają ich gorszą pozycję w społeczeństwie („To nie nasza wina, oni po prostu nie potrafią się dostosować”).

2. Utrwalanie nierówności – mity te służą jako „podkładka ideologiczna” dla dyskryminacji w sferze prawnej, ekonomicznej czy codziennych relacji.

Te mechanizmy pokazują, w jaki sposób przekonania jednostek przekładają się na systemową przemoc.

W kontekście migracji takie usposobienie ideologiczne wyrażać się będzie poprzez promowanie narracji, zgodnie z którą osoby o statusie uchodźcy są z natury niezdolne do konstruktywnej pracy i wniesienia dodatkowych wartości do społeczeństwa, przez co należy ich przyjmowanie jednoznacznie utożsamić z obciążeniem dla systemu opieki socjalnej i – ogólnie – dla gospodarki krajowej. Osoby cechujące się wysokim RWA natomiast reprezentują postawy zawarte w triadzie: konwencjonalizm, autorytarna agresja i podporządkowanie władzy. Takie stanowisko ideologiczne każe widzieć w uchodźcach zagrożenie dla, szeroko rozumianego, istniejącego porządku. Psychologia społeczna w wysokim RWA widzi motywację dla przekonań o niekompatybilności kulturowej uchodźców. Zgodnie z taką perspektywą, są oni niezdolni do zmiany swoich zwyczajów, wierzeń i sposobów funkcjonowania. Jednocześnie przypisuje im całościowo, jako postrzeganej jako homogeniczna, grupie, tendencje do narzucania krajowi przyjmującemu ich zwyczajów i nastawionych wrogo czy nawet walecznie wobec tutejszych reguł. Duckitt (2001) pokazuje, że sumaryczny efekt tych dwóch stanowisk ideologicznych wyjaśnia w dużej mierze wszelkie uprzedzenia i niechęć do „innych”.

Rola rasizmu

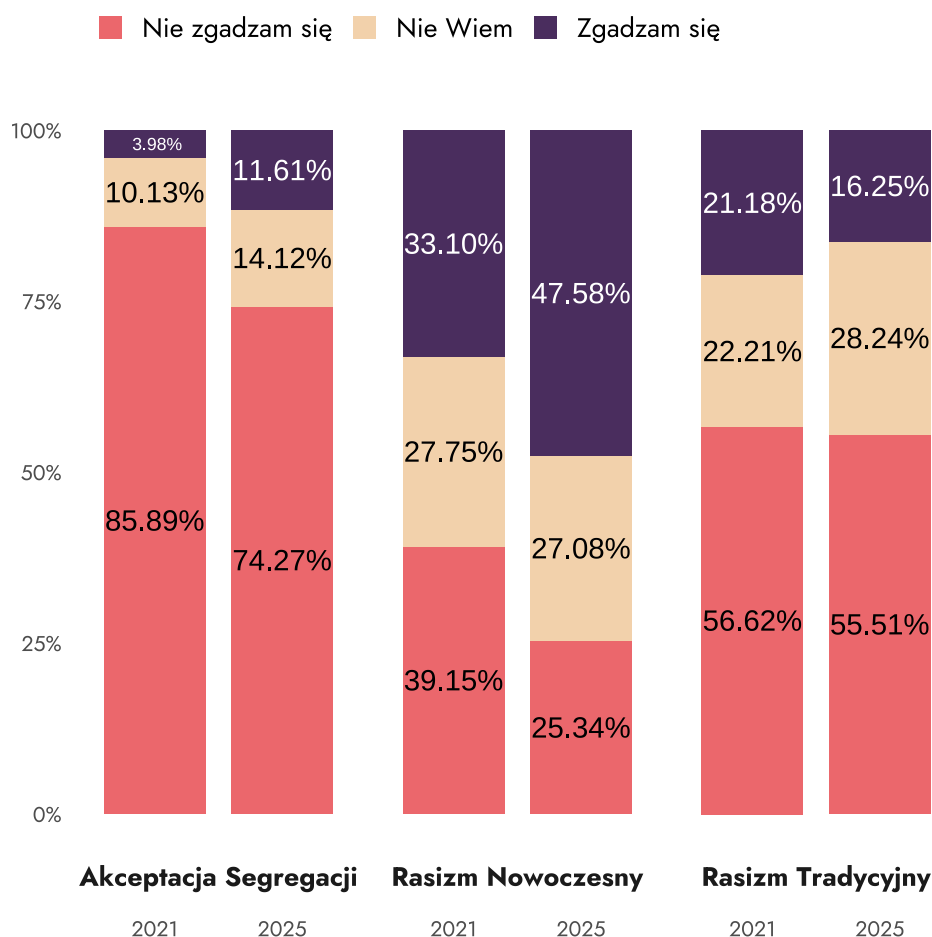
Tradycyjnie, psychologia społeczna rozważała rasizm głównie w kontekście postaw wobec osób Czarnych, zwłaszcza w krajach z jasno zdefiniowaną historią kolonializmu i/bądź niewolnictwa, jak USA, Wielka Brytania czy RPA. Wyjście poza tę perspektywę pozwala jednak zauważyć, że miano „innej rasy” nie odpowiada obiektywnie istniejącej rzeczywi-

stości, lecz może być narzucone dowolnej grupie (patrz np. Bobako (2017)). Wykorzystując stworzone przez nas narzędzia ankietowe do pomiaru rasistowskich uprzedzeń (Tabela 1), sprawdziliśmy ich związek z negatywnym nastawieniem do uchodźców. Wyniki wskazują jasno, że ludzie z silnymi uprzedzeniami rasowymi częściej nie chcą pomagać uchodźcom.

Podskale	Pozycje	2021	2025
Rasizm Tradycyjny	Osoby czarnoskóre mają ciała lepiej przystosowane do pracy fizycznej niż biali.	3.06 (1.83)	3.10 (1.53)
	Osoby czarnoskóre są bardziej odporne na zmęczenie fizyczne.		
Rasizm Nowoczesny	Osoby czarnoskóre nadużywają pojęcia „rasizm” dla swoich korzyści.	3.82 (1.84)	4.44 (1.56)
	Czarnoskórzy za dużo mówią o rasizmie.		
Poparcie Segregacji	Osoby białe powinny mieć pierwszeństwo w urzędach przed osobami czarnoskórymi.	1.85 (1.33)	2.58 (1.59)
	Lepiej dać awans osobie białej niż czarnoskórej.		

Tabela 1: Skale rasizmu. Podano średnie wartości na skali od 1 do 7. W nawiasach odchylenie standardowe. Bayesowski test t dla grup niezależnych wskazał, że istotne są różnice między 2021 a 2025 rokiem dla zmiennych „Rasizm Nowoczesny” ($BF = 6 \times 10^7$) oraz „Poparcie Segregacji” ($BF = 3 \times 10^{19}$).

Zwraca uwagę znaczący wzrost popularności przekonań właściwych dla „Rasizmu Nowoczesnego”, jak i „Poparcia Segregacji”, natomiast brak znaczącej zmiany dla „Rasizmu Tradycyjnego” (Rysunek 1). Innymi słowy, wśród ankietowanych nie uległa zmianie powszechność przekonań na temat biologicznych różnic między osobami białymi a Czarnymi, natomiast wzrosła popularność twierdzeń o nieuprawnionych działaniach Czarnych, mających na celu wykorzystanie historycznych nierówności dla swoich dzisiejszych, partykularnych celów. Podobnie rzecz się ma w przypadku pytań dotyczących akceptacji dla jawnej, systemowej dyskryminacji, która według badanych powinna dotyczyć osoby kategoryzowane jako nie-białe. Choć należy zaznaczyć, że w tym przypadku wciąż są to poglądy mało popularne, dające się interpretować raczej jako marginalne, niż właściwe dla głównego nurtu.



Rysunek 1: Porównanie akceptacji trzech kategorii stwierdzeń o charakterze rasistowskim między latami 2021 a 2025.

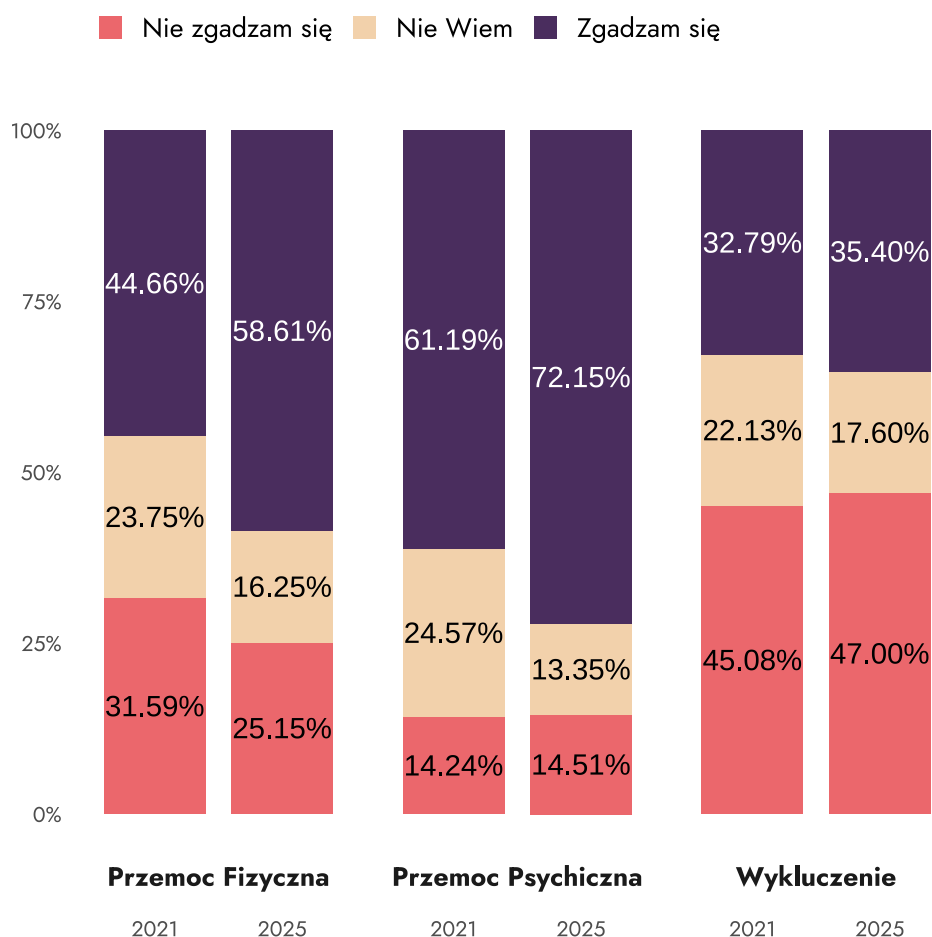
Postawy wobec uchodźców

Jak wygląda sytuacja w przypadku poglądów na politykę wobec uchodźców przybywających do Polski? W tym przypadku do pomiaru zastosowano również trzy skale. Zostały one oryginalnie użyte w badaniu źródeł prawicowych preferencji wyborczych wśród młodych Polaków (Winiewski i in. (2015)). Badają różne wymiary polityki stosowanej wobec uchodźców. Pozycje mierzące je przedstawia Tabela 2, natomiast porównanie wartości między latami 2021 a 2025 – Rysunek 2. Podobnie jak w przypadku postaw rasistowskich, tu również możemy zauważyć pewne systematyczne przesunięcie w kierunku większej akceptacji dla stosowania wrogich działań wobec uchodźców. Następnym krokiem jest formalna analiza statystyczna różnic średnich między latami 2021 a 2025. W tym celu przeprowadzone dla każdej zmiennej bayesowski test t dla grup niezależnych. Co ciekawe, uzyskane wyniki pozwalają traktować jako istotne jedynie zmiany w średnich wartościach dla Rasizmu Nowoczesnego, Poparcia Segregacji i Przemocy Fizycznej – możemy o nich powiedzieć z

dużą pewnością, że zmieniły się między rokiem 2021 a 2025. Dalsza część raportu skupiona będzie na analizie relacji między nimi.

Podskale	Pozycje	2021	2025
Przemoc Fizyczna	Uchodźcy, którzy nielegalnie trafili na teren Polski, powinni być bezwzględnie deportowani, nawet jeśli oznaczałoby to ograniczenie wolności. Unia Europejska nie powinna wpuszczać uchodźców na swój teren, nawet jeśli oznaczałoby to zamknięcie granic i używanie przemocy do ich obrony.	4.38 (1.98)	4.75 (1.77)
Przemoc Psychiczna	Uchodźcy powinni być najpierw umieszczani w obozach przejściowych, w których poddani byliby selekcji pod względem potencjalnych zagrożeń jak i potencjalnej przydatności w Polsce. Po przyjęciu uchodźców państwo polskie powinno bardzo uważnie monitorować nowe społeczności, nawet jeśli miałyby to oznaczać inwigilację aktywności w sferze prywatnej czy religijnej.	4.98 (1.66)	5.14 (1.45)
Wykluczenie	Uchodźcy przyjęci do Polski powinni być osiedlani w specjalnych ośrodkach izolowanych od reszty społeczeństwa polskiego. Ośrodki dla uchodźców powinny być budowane w mało zaludnionych i stosunkowo odizolowanych częściach naszego kraju.	3.71 (2.08)	3.77 (1.74)

Tabela 2: Skale postaw wobec uchodźców. Podano średnie wartości na skali od 1 do 7. W nawiasach odchylenie standardowe. Bayesowski test t dla grup niezależnych wskazał, że istotne są różnice między 2021 a 2025 rokiem dla zmiennej „Przemoc Fizyczna” (BF=295).



Rysunek 2: Porównanie akceptacji trzech kategorii stwierdzeń wrogich wobec uchodźców.

Ideologia i rasizm a akceptacja przemocy wobec uchodźców

Aby sprawdzić, czy istnieje związek między „Nowoczesnym Rasizmem” a poparciem dla stosowania przemocy fizycznej, przeprowadziliśmy analizę statystyczną. W trzech krokach testowaliśmy związek akceptacji dla przemocy ze zmiennymi demograficznymi, następnie dodaliśmy do nich zmienne ideologiczne (SDO i RWA) i ostatecznie – Rasizm Nowoczesny. W każdym z tych kroków analiza dostarczyła silnych dowodów na poprawę dopasowania modelu względem kroku poprzedniego. Wyniki takie są zgodne z hipotezą, że zarówno ideologia (SDO i RWA), jak i postawy rasistowskie stanowią komponenty motywujące negatywne postawy wobec uchodźców i większą akceptację dla działań negatywnych wobec nich. Dokładne parametry i właściwości opisywanego modelu przedstawia Tabela 3.

	Model2	Model3
	(+ SDO i RWA)	(+ Rasizm Nowoczesny)
SDO	.26 [.07, .45]	.14 [-.04, .33]
RWA	1.10 [.88, 1.32]	.92 [.70, 1.13]
Rasizm Nowoczesny		.34 [.25, .42]
Sigma	1.55 [1.46, 1.65]	1.47 [1.39, 1.57]

Tabela 3: Wartości parametrów regresji bayesowskiej dla modeli 2 i 3. Podano mediany i 95% CI. Skonstruowano model bayesowskiej regresji liniowej. Parametr |lnB| odpowiednio 56.69 dla porównania modelu 1 z modelem 2 i 23.91 dla porównania modelu 2 z modelem 3.

Należy podkreślić, że przedstawione analizy nie stanowią dowodu na taki kierunek oddziaływania – w tym celu należałoby przeprowadzić eksperyment, bądź badania podłużne. Alternatywnie, możemy rozpatrywać uprzedzenia rasistowskie i negatywne postawy wobec uchodźców jako element jednego „pakietu ideologicznego”, będącego wspólnie częścią jednej narracji, wrogiej wobec osób Czarnych, jak i uchodźców, do akceptacji której przyczyniają się wysokie SDO i RWA. Jednocześnie wyniki przeprowadzonych analiz dość jednoznacznie wskazują na istnienie pewnego zjawiska o charakterze poznawczym, które sprawia, że uchodźcy są postrzegani w kategoriach rasowych, to znaczy jako nie-biali, co skutkuje pewnym przesiąkaniem dyskursów rasowych na debatę dotyczącą tego, jak powinna wyglądać polityka migracyjna i jakiego rodzaju postawy wobec uchodźców będą zyskiwać na popularności.

Przedstawione analizy wydają się być szczególnie istotne w świetle polityki migracyjnej – tak krajowej, jak i tej na poziomie europejskim. Biorąc pod uwagę presję migracyjną wynikającą z konfliktów o charakterze zbrojnym, klęsk żywiołowych, jak i ogólnych trendów związanych z globalnymi zmianami klimatu, należy spodziewać się, że migracje w kierunku Polski i Unii Europejskiej nasilą się. Zrozumienie, co kształtuje nasze postawy wobec uchodźców jest niezbędne dla zapewnienia, że polityka migracyjna nie będzie kształtowana w oparciu o uprzedzenia.

Metodologia badania

Badanie z 2021 – Polski Sondaż Uprzedzeń 2021. Przeprowadzono na reprezentatywnej grupie 1016 dorosłych Polaków i Polek mieszaną metodą CATI i wizyt ankierów w domach badanych. Badanie z 2025 – badanie korelacyjne przeprowadzone metodą kwestionariusz online na grupie 517 dorosłych Polaków i Polek, próba z kwotami dobranymi w taki sposób, by odpowiadać rozkładowi płci, wieku i wielkości miejsca zamieszkania w populacji ogólnej. Przedstawione w tym raporcie dane stanowią jedynie fragment analiz przeprowadzonych na tych zbiorach. Więcej można znaleźć m.in. w książce *Uprzedzenia w Polsce: Postawy a Ideologia Polityczna*. Pod redakcją Dominiki Bulskiej, Mikołaja Winiewskiego i Michała Bilewicza.

Bibliografia

- Altemeyer, B. (1981). *The Authoritarians*. University of Manitoba Press.
- Bobako, M. (2017). *Islamofobia jako Technologia Władzy: Studium z Antropologii Politycznej* (Numer 121). Wydawnictwo Universitas.
- CBOS. (2018). *Stosunek Polaków i Czechów Do Przyjmowania Uchodźców. Komunikat z Badań Nr. 87/2018*.
- Duckitt, J. (2001). A Dual-Process Cognitive-Motivational Theory of Ideology and Prejudice. W *Advances in Experimental Social Psychology* (T. 33, s. 41–113). Elsevier.
- Hansen, K., & Świdarska, A. (2024). Integrating Open- and Closed-Ended Questions on Attitudes towards Outgroups with Different Methods of Text Analysis. *Behavior Research Methods*, 56(5), 4802–4822. <https://doi.org/10.3758/s13428-023-02218-x>
- Mołęda-Zdziech, M., Pachocka, M., & Wach, D. (2021). Immigration and Integration Policies in Poland: Institutional, Political and Social Perspectives. W J. Franzke & J. M. Ruano de la Fuente (red.), *Local Integration of Migrants Policy : European Experiences and Challenges* (s. 169–199). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-50979-8_10
- Onraet, E., Van Hiel, A., Valcke, B., & Assche, J. V. (2021). Reactions towards Asylum Seekers in the Netherlands: Associations with Right-wing Ideological Attitudes, Threat

and Perceptions of Asylum Seekers as Legitimate and Economic. *Journal of Refugee Studies*, 34(2), 1695–1712. <https://doi.org/10.1093/jrs/fez103>

Sidanius, J., & Pratto, F. (1999). *Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression* (1. wyd.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139175043>

Trounson, J. S., Critchley, C., & Pfeifer, J. E. (2015). Australian Attitudes Toward Asylum Seekers: Roles of Dehumanization and Social Dominance Theory. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 43(10), 1641–1655. <https://doi.org/10.2224/sbp.2015.43.10.1641>

Winiewski, M., Jurczyszyn, Ł., Bilewicz, M., & Beneda, M. (2015). *Podłoże prawicowych preferencji wyborczych młodych Polaków*. <https://www.civitas.edu.pl/wp-content/uploads/2015/07/Podloze-prawicowych-preferencji-wyborczych-mlodych-Polakow.pdf>